

Jordi ROCA VERNET: *Tradició constitucional i història nacional (1808-1823). Llegat i projecció política d'una nissaga catalana*, Els Papiol, Lleida, Pagès Editor, Fundació Ernest Lluch, 2011, 324 pàgines; *La Barcelona revolucionària i liberal: exaltats, milicians i conspiradors*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011, 463 pàgines.

El doctor Jordi Roca Vernet, reconegut investigador, premi extraordinari de doctorat de la UAB i Premi Jaume Vicens Vives de l'Institut d'Estudis Catalans (2010), ha portat a terme amb entusiasme i decisió un estudi innovador d'una etapa històrica poc coneguda i conreada pels historiadors. Calia revisar la història de Catalunya de les primeres dècades del segle XIX, sobretot la interpretació de la Constitució de Cadis (1812), objecte de la primera obra, i en particular repensar el paper de la cultura política liberal desenvolupada a Barcelona durant el Trienni (1820-1823) i la seva projecció internacional, objecte del segon llibre fruit de la seva tesi doctoral.

A l'imaginari construït per la historiografia catalana es passava per sobre de la Constitució gaditana, pel seu tarannà uniformista i centralitzador, i per l'escassa rellevància que es pensava tingueren els diputats catalans en les seves intervencions parlamentàries. Qüestió que es justificava argumentant les dificultats que tenien en la utilització de la llengua castellana i per la preponderància del seu pensament majoritari conservador o reaccionari.

Si ens fixem en el segle XVIII, la Catalunya vençuda el 1714 no va oblidar les seves llibertats perdudes, tot i que el desengany polític obligà a les elits catalanes a practicar un pragmatisme acomodaticí dins de la monarquia borbònica, sobretot a partir de la segona meitat del segle que tingué una prosperitat econòmica sòlida confirmada pels estudis de Pierre Vilar. Com afirma el professor Joaquim Albareda en el pròleg del primer llibre, després del cicle de l'austriacisme que es tanca vers el 1740 i les diferents protestes, principalment contra la corrupció dels municipis i contra les quintes (1773), hi va haver un moviment polític de caràcter reformista que es manifesta mitjançant memorials contra el cadastre, i sobretot el de 1760 presentat a Carles III per diputats de les ciutats de Barcelona, Saragossa, València

i Palma de Mallorca per reivindicar el sistema polític i les lleis abolides per la Nova Planta. També alguns il·lustrats espanyols van plantejar la qüestió constitucional, com el projecte de constitució de 1787 de Manuel de Aguirre, amic de Cadalso i divulgador de Rousseau, o el de León de Arroyal de 1794, inspirat en les idees del iusnaturalisme i del pacte social pensant en la Constitució aragonesa.¹⁶ El mateix Antoni de Capmany a les Corts evocarà l'antiga constitució del territoris de la Corona d'Aragó.

Si alguna cosa provocà l'ocupació de 1808 a les Espanyes fou el plantejament teòric de la qüestió de la sobirania i de la representació política, com va ocórrer a altres pobles d'Europa davant l'expansionisme napoleònic. El buit de poder generat per l'absència del monarca Ferran VII i les abdicacions de Baiona plantejaren el debat sobre la qüestió de la sobirania nacional. Cadascun dels territoris de la monarquia es va dotar d'una Junta Suprema provincial que actuà en nom del rei i de la sobirania nacional i en defensa del seu territori. La formació de la Junta Central, primer, i del Consell de Regència, després, van obrir el camí vers la convocatòria de les Corts que donaren un nou règim polític plasmat en la Constitució de 1812. En definitiva, la crisi de 1808 esdevé una crisi constitucional que va donar resposta precisa a aquesta qüestió, l'afirmació d'Espanya com a única nació de tots els espanyols d'ambdós hemisferis.

Tot i que els diputats acceptaren la unitat política de la nació espanyola, les intervencions d'alguns diputats, especialment les del català Aner, del valencià Borrull i dels americans, van fer palès que entenien aquest concepte de manera diferent als liberals de la metròpoli. Els primers volien organitzar la unitat de les Espanyes respectant els interessos i peculiaritats dels seus diferents regnes i províncies, és a dir, preservant la unitat de la nació política (de l'Estat o de la monarquia) sense lesionar la seva especificitat o autogovern; inclús els americans insinuaren que la sobirania de la nació era producte de prèvies unitats sobiranes i per això se'n podien desvincular. En canvi per als diputats liberals solament hi havia una nació al si d'un únic Estat i una única nacionalitat. Aquí rau el fet que en la Constitució de Cadis triomfés la concepció d'un Estat unitari i uniforme, fortament centralitzat, ignorant les peculiaritats geogràfiques i culturals dels pobles d'Espanya i d'Amèrica i el caràcter representatiu i autònom de les diputacions i ajuntaments establerts.¹⁷

En Jordi Roca es planteja la interpretació de la Constitució gaditana a través de la figura de Francesc de Papiol, clergue il·lustrat nascut a Vilanova de Cubelles el 1750 i descendent d'una família austriacista noble. Diputat a les Corts constituents de Cadis, representa el prototipus d'un home de la seva època, ple de contradiccions, que volia reformar la monarquia per millorar la situació econòmica i política de Catalunya. Acatà la Constitució de 1812 a contracor i fou capaç de defensar la provincialització dels òrgans de la monarquia, inspirant-se en la trajectòria de la Corona d'Aragó, i alhora la uniformització jurídica segons el model castellà i el manteniment de les senyories jurisdiccionals –al·legant que a Catalunya funcionaven com a emfiteusi–, les tesis agraristes de Campomanes i es manifestà contrari als gremis. Com altres diputats catalans, s'oposà a la llibertat d'impremta i defensà la Inquisició, però votà a favor de la sobirania nacional tot i que no creia en el model polític liberal.

16. C. MORANGE, «Sobre las cartas económico-políticas de Arroyal», *Trienio* 12 i 13, 1988-1989, 3-66 i 5-55; J. PALLARÉS MORENO, *León de Arroyal o la aventura intelectual de un ilustrado*, Granada, Universidad de Granada, 1993.

17. J. VARELA SUANZES, «Nació, representació i articulació territorial de l'Estat a les Corts de Cadis», *Afers* 68, 2011, 68-70.

Francesc de Papiol era un erudit documentalista, col·leccionista i apassionat de l'arqueologia, que tenia una biblioteca familiar que aplegava les principals obres de propaganda política produïdes a Catalunya des de la guerra dels Segadors fins a la del Francès. L'autor estudia la seva genealogia, els orígens d'aquesta biblioteca i la seva riquesa; entre les seves obres destaca *El compendio histórico de la antigua constitución política de Cataluña*, publicada el 1820.

Aquest diputat encarna «la resurrecció política de la tradició constitucional i de la història de Catalunya que haurà d'esperar a la generació del seus nebots per integrar-se plenament en el discurs liberal de la naixent nació espanyola» (pàg. 65). A través de la seva xarxa de relacions amb clergues, nobles, advocats i comerciants Francesc de Papiol representa a l'elit catalana que havia pres el poder a través de la Junta Superior o com a diputats per Catalunya escollits a les Corts. Per ell solament la tradició històrica constitucional catalana podia esvair l'amenaça revolucionària de les propostes més liberals. En retornar de Cadis estava convençut que la reforma política havia desencadenat una revolució que atemptava contra el món on ell havia crescut.

Els seus nebots Benet i Marià Rubinat i de Papiol representen una segona generació de la família que van intervenir en el Trienni Liberal, el primer com a diputat provincial (1820-1822) i el segon com a diputat a Corts en la legislatura de 1822-1823. Tots dos es caracteritzen pel seu liberalisme moderat, des d'una interpretació federalitzant i antirevolucionària de la Constitució de 1812, recolzada en la tradició jurídicopolítica i institucional catalana. El seu discurs polític tenia la finalitat de cohesionar les elits catalanes mitjançant la Diputació Provincial de Catalunya, màxima autoritat política del Principat, que fou establerta al començament de juny de 1820 i havia de disposar d'àmplies competències fiscals, econòmiques, militars i judicials.

La identificació de la Diputació Provincial de Catalunya amb l'antiga Diputació del General catalana els donava la possibilitat de dirimir el límits competencials de la institució provincial apel·lant la història i no únicament a la lletra de la Constitució de 1812. La continuïtat històrica passava per recuperar el palau de l'antiga institució medieval, la Diputació del General, que aleshores ocupava la Reial Audiència del Principat, i en aquest sentit, en la legislatura de 1820-1821, els membres de la Diputació –que representaven a les elits del país– van escriure articles i enviaren diverses representacions a les Corts. També la Diputació es va valer de l'activitat de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, institució que estava integrada en aquell organisme, que elaborà un discurs polític vinculant la Constitució liberal amb la tradició política catalana. La Diputació alhora s'erigia en el pol de la representació catalana sotmetent al seu control l'acció dels diputats catalans a les Corts i en el principal interlocutor de la monarquia per dirimir els assumptes d'interès per Catalunya.

Aquest intent d'establir una nova relació entre Catalunya i la monarquia dins del projecte de la nació espanyola va topar amb l'oposició dels liberals exaltats catalans i dels moderats i conservadors espanyols, que els van titllar els primers de poc rupturistes i massa federalitzants i els segons de provincialistes. El liberalisme més revolucionari elaborà un discurs basat prioritàriament en el llegat de la monarquia castellana, a partir de la recreació que va fer-ne Martínez Marina, la imposició d'un model centralitzador i uniformitzador, rebutjant qualsevol element que tingués connotacions provincialistes o federals.

En definitiva, la nissaga familiar dels Papiol i Rubinat encarna els anhels i projectes de reforma de dues generacions de catalans: la primera representada per Francesc de Papiol «cregué que podria canviar la monarquia dotant de més poder a la perifèria, la segona, la dels Rubinat, aprofità la incessant transformació de la revolució liberal per impulsar des de Catalunya una proposta política que federalitzés els territoris de la monarquia» (pàg. 246). Ambdues generacions van fracassar segons Jordi Roca perquè la història política i jurídica catalana ocupava un lloc marginal en la constitució històrica de la monarquia espanyola i

en el relat històric de la nació espanyola, fonamentat en el goticisme, en les Partides i en la legislació castellana.

Aquest estudi posa en relleu la diversitat de discursos polítics i projectes existents, tant a la primera etapa liberal com durant el Trienni, lluny de la unanimitat i de les posicions definides com havia presentat en gran manera la historiografia. En aquest sentit, també el segon llibre de Jordi Roca sobre la Barcelona revolucionària i liberal del Trienni (1820-1823) esdevé un treball pioner, innovador i un referent imprescindible de la historiografia catalana, com ho van ser fa uns anys els treballs del professor Ramon Arnabat.¹⁸

Barcelona es convertí en un focus d'atracció de liberals i revolucionaris, principalment italians i francesos, que van somiar a liderar la revolució dels anys vint als seus països. La vida política i cultural de la ciutat va ser intensa i molt diferent a les èpoques anteriors, de manera que es pot parlar de la introducció de la modernitat política a Catalunya. Les associacions, clubs i tertúlies creades foren instruments de la sociabilitat política en recuperar nous espais públics conquerits per la ciutadania. La recerca exhaustiva feta als arxius i biblioteques locals de Barcelona sobre la premsa i publicística (pamflets, opuscles, fulletons, etc.) del Trienni, completada amb altres centres de Madrid, Lisboa, París, Roma i Torí, ha permès a l'autor la reconstrucció de les diverses tendències polítiques que configuraren el liberalisme i sobretot la del moviment exaltat. La lectura pública dels diaris feta als cafès i tertúlies estimulà sens dubte la popularització de la política i la mobilització popular.

A través de la consulta als arxius de les principals institucions polítiques (Ajuntament, Diputació, juntes revolucionàries, Corts) i altres arxius personals de polítics, regidors, fabricants i governador militar (baró de Castellet, Antonio Elola, Francesc Renart, Bonaventura Sans, Erasme Janer, F. Copons y Navia), dietaris i correspondència de particulars, l'autor ha pogut reconstruir els fets més importants del Trienni i les seves interpretacions, i posa en relleu els temors i els anhels del canvi polític que tenia la ciutadania. Els informes elaborats pels cònsols del Piemont i de França, la documentació del prefecte dels Pirineus Orientals i els expedients de la policia gala sobre els liberals exiliats després del Trienni, l'han possibilitat la reconstrucció del moviment liberal català des de la seva vessant cultural i social.

El Trienni, epicentre de la revolució liberal espanyola entre les dues restauracions absolutistes de 1814 i 1823, es convertí en un temps de confrontacions i grans convulsions socials. Els diferents capítols del llibre ens condueixen per l'itinerari sorprenent de la capital del Principat: del pronunciamient inicial a la formació de les juntes revolucionàries; la conformació de societats i tertúlies patriòtiques (Societat Patriòtica Barcinonense dels Bons Amics, Tertúlia de Sant Andreu de Palomar, Tertúlia de Barcelona, Tertúlia Patriòtica de Lacy); les principals jornades revolucionàries fruit de la mobilització popular del liberalisme exaltat (3 d'abril de 1821, 5 de desembre de 1822, 15 d'abril de 1823 i 4 d'agost de 1823); i l'estudi de les principals societats secretes liberals (societat constitucional de l'*anillo* de caire moderat i moviment liberal exaltat: paramaçons, comuners i carbonaris).

El pronunciamient de Riego triomfà a Barcelona el 10 de març de 1820 gràcies a la participació massiva de la població civil, mitjançant el suport de les societats secretes paramaçòniques, representants del gremis, i fabricants i col·legis professionals. Els revolucionaris civils tenien una clara ascendència sobre el poble, com ara els impressors Joan Dorca i Josep Rubió, els clergues Vicenç Cabanillas i Antoni Guillén de Manzón, el corredor de canvis Pere Tell, els germans barreterers Josep i Francesc Mota, el fabricant Joan Rull, entre d'altres. De

18. R. ARNABAT MATA, *La revolución de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Vic, Eumo, 2001; *Visca el rei i la religió! La primera guerra civil de la Catalunya contemporània (1820-1823)*, LLeida, Pagès Editors, 2006.

l'estament militar participaren, després de la negativa del capità general Castaños, oficials dels regiments de Múrcia, de cavalleria i els suïssos de Wimpfen, atorgant la capitania general a Pedro Villacampa i com a cap polític Josep de Castellar.

Dins de la tradició política de les juntes, temàtica a la qual he dedicat diferents treballs, gràcies a la mobilització política i militar s'establí una junta revolucionària, que superava la junta de gremis i col·legis professionals, que dirigí la transformació política. Al llarg del Trienni les protestes dels ciutadans i militars portaren a formar juntes revolucionàries o les tertúlies patriòtiques, que es van convertir en un espai de representació i model d'exercici de la sobirania popular. Per al liberalisme exaltat les tertúlies i societats van ser els espais on la ciutadania expressava públicament les seves opinions. El seguit de jornades revolucionàries a la capital catalana obligaren a emprendre mesures excepcionals per a salvar la nació i donaren contingut al moviment liberal exaltat i al descontentament popular barceloní.

L'autor identifica els col·lectius i persones que formaven aquest moviment a través de la tertúlia patriòtica de Lacy, en la qual conflueixen els liberals radicals de distintes faccions i membres de les societats secretes. Per la seva banda la Milícia Nacional Voluntària servia per enquadrar la mobilització popular. D'aquesta manera l'autor ha pogut refer les xarxes de sociabilitat institucional i electoral al llarg del Trienni que conformaren l'Ajuntament, la Diputació Provincial i els diputats a Corts. L'anàlisi dels electors parroquials i personal polític de les institucions, en comparar-los amb la llista de socis de la Tertúlia Patriòtica de Lacy, ens mostra un increment significatiu dels socis, i encara més si es compara amb els integrants dels òrgans revolucionaris.

L'originalitat del liberalisme exaltat radica en el fet d'imposar la seva voluntat a les institucions liberals oficials, manifestant així la supremacia de l'acció política dels ciutadans. Calia introduir mesures extraordinàries per damunt de la legalitat constitucional per salvar la nació en perill, contra els eclesiàstics, el monarca, els especuladors, els contrabandistes i els moderats, tots ells contrarevolucionaris. Projecte polític que es justificava per la situació d'excepcionalitat política viscuda i d'emergència nacional.

La comparació amb el jacobinisme francès i la Revolució es fa palès arran del fallit cop d'estat de juliol de 1822 i durant el darrer any del Trienni, quan s'establí un govern revolucionari per defensar-la. Barcelona patí el terror revolucionari. Les polítiques revolucionàries incrementaren la desamortització de les finques urbanes, la introducció de nous emprèstits a les classes benestants i l'obligatorietat de comprar propietats desamortitzades. Però també s'observen diferències entre ambdós processos, el principal l'escàs desenvolupament d'un projecte polític igualitari entre els exaltats que impedí l'atracció massiva dels sectors populars urbans a la causa liberal. D'alguna manera la popularització i radicalització del contingut social del discurs liberal no va progressar quan els exaltats assoliren el seus objectius. La participació regular en la política no superà mai les cinc mil persones, que representen un 5% de la població.

Per la seva banda, el liberalisme moderat es vertebrà en principi a través de la societat secreta constitucional de l'*anillo* i després a través del gabinet de lectura del palau de la Virreina del Perú, on s'aplegaven les autoritats militars principals, els jutges de l'Audiència i altres autoritats polítiques. Aquest organisme es convertí en un autèntic club polític a diferència dels exaltats que pretenien convertir-se en una assemblea política representativa de la ciutadania de Barcelona i en un espai obert de comunió política entre l'elit liberal i la resta de la ciutadania.

En definitiva, aquests dos estudis omplen el buit i llacunes que teníem sobre la història política i la cultura política del primer liberalisme i del Trienni Liberal a Barcelona i els avatars de les institucions creades. Els quatre annexos del primer llibre («Fons bibliogràfic Can Papiol»; «Llista dels llibres deixats per Benet Rubinat (1817-1826)»; «Compendio histórico de la antigua constitución política de Cataluña»; «Textos de temàtica històrica del fons Papi-

ol publicats de 1810 a 1823») i sobretot del segon llibre («Llistes i xarxes de relacions dels ciutadans més significats políticament a la Barcelona del Trienni liberal»), junt a les fonts i bibliografia assenyalades, constitueixen eines imprescindibles per als investigadors i estudiosos de la història política barcelonina. Trobem a faltar en les obres un índex onomàstic que sempre és molt útil per als lectors.

ANTONI MOLINER PRADA